

ביאורים

אחת ההתמודדויות הקשות שהיו לעם ישראל היא המלחמה הקשה ב'ביתוסים', שכפרו באמיתותה של התורה שבעל פה. הגמרא מספרת על ויכוח אחד מיני רבים עם אנשי אותה הכת, סביב טענתם שאת חמישים ימי ספירת העומר יש להתחיל ממחרת השבת שבחג הפסח ולא ממחרת יום טוב הראשון של פסח, וממילא לשיטתם חג השבועות יחול תמיד ביום ראשון בשבוע. רבן יוחנן בן זכאי התווכח עם הבייתוסים ותמה על החלטתם להעדיף להסביר את פשט הפסוק באופן זה, וענה לו זקן בייתוסי אחד שמסתבר שיש להסביר שלכך התכוונה התורה, מאחר שמשנה רבנו רצה לענג את ישראל בשני ימים טובים - שבת וחג השבועות יחד.

המהר"ל מסביר שיש להעמיק בוויכוח הזה. הבייתוסים מודים שהתורה ניתנה משמים מידי הבורא, ושמידתו של הקב"ה אמת. אולם אותו זקן טען שהתורה ניתנה באופן המותאם למקבלים, ולכן כיוון שמקבל התורה - משה רבנו, היה אוהב ישראל, ניתנה לו התורה באופן המותאם להם.

כנגד זה ענה לו רבי יוחנן בן זכאי, שלא יתכן להסביר את מצוות התורה על פי זה שמשנה אוהב את ישראל, והראיה שבמצוות ה' ביד משה, ישראל הלכו במדבר ארבעים שנה. ודבר זה לא השתנה על אף אהבת משה את ישראל. המהר"ל מסביר שמשנה אמנם הוא צינור לנתינת התורה לישראל, והוא אהב מאוד את ישראל, אולם משה במהותו מתאים לדין וליושר, והתורה ניתנה על פי זה, כל בריאתו של העולם וכל מצוותיו של הבורא בתורה מכוננים למה שאמיתי וישר - לרצון הבורא כפי שהוא.

אם כך, אנו עלולים 'להיבהל'. האם נלמד מכאן שמצוות התורה אינן טובות לאדם? האם לא למדנו שדרכיה של התורה הן דרכי נעם? האם מקיים המצוות נכנס למערכת קשה שכולה 'ג'רות' וודאי שאין הדבר כן. ריבוננו של עולם הוא הטוב המוחלט וממילא אין ספק שהמצוות הבאות בג'רותו הן מצוות שכולן טוב, על אף שהאדם לא תמיד מבין ומשיג אותו, שהרי הוא טוב אלוהי, והוא גדול ומרומם ממושגי הטוב האנושי.

הרחבות

• למה לא נתבאר בפירוש מתי מתחילים לספור את העומר?

שְׁהִיּוּ בֵּיתוּסִים אוֹמְרִים: עֲצַרְת אַחַר הַשִּׁבְת. יסוד מחלוקת חז"ל והבייתוסים הוא בהבנת הפסוק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשִּׁבְת" [ויקרא כג, טו]. הבייתוסים שכפרו בתורה שבעל פה והבינו את התורה שבכתב כפשוטה הבינו שתחילת הספירה היא ממחרת יום השבת הראשון שאחרי ליל הסדר. על פי הבנתם המוטעית חג השבועות יכול לצאת בתאריך שונה משנה לשנה. לעומת זאת חז"ל דרשו שהפסוק כינה את יום טוב ראשון של פסח בשם "שבת", נמצא שצריך להתחיל לספור ממוצאי יום טוב [מנחות סה:]. יש לשאול מדוע התורה השאירה מקום לטעות ולא כתבה בפירוש שמתחילים לספור ממחרת יום טוב?

ביאר הרב צבי פסח פראנק שהתורה כתבה ממחרת השבת ולא ממחרת יום טוב, כדי לחזק את התורה שבעל פה. וביאר את דבריו נכדו של הרב פראנק בפירוש הררי קודש "ויש להוסיף שמשום כך בא הכתוב להוציא מליבן של צדוקים דווקא בחג השבועות (שהוא חג מתן תורה), משום שזמן חג השבועות שהוא יום החמישים של ספירת העומר תלוי במחלוקת של הצדוקים והפרושים... ללמד שהתורה שבעל פה עיקר ולהוציא מליבן של צדוקים שכופרים בתורה שבעל פה". [מקראי קודש פסח חלק ג, עמוד קו, ופירוש הררי קודש שם]. (ועיין בספר הכוזרי מאמר שלישי, מא, שביאר זאת באופן שונה).

שאלות לדין

למה כל כך חשוב למהר"ל להדגיש שמצוות התורה מגיעות מצד מידת הדין, ואינן לטובת המקבל?

הג'רה האלוהית היא באמת גם כן 'לטוב לנו'. על מה זה מעיד בנו?

לעילוי נשמת מנחם מנדל בן חנה רות ז"ל

וְזֶה בְּעֶצְמוֹ תְּשׁוּבַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְבֵיתוּסִים, כְּדֹאִיתָא בְּמִנְחוֹת פֶּרֶק רַבִּי יִשְׁמַעֲל (סו. א): שְׁהִיּוּ בֵּיתוּסִים אוֹמְרִים: עֲצַרְת אַחַר הַשִּׁבְת. • נִטְפַּל לָהֶם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאָמַר לָהֶם: שׁוּטִים, מִנֵּיין הָאֵל לָכֶם? וְלֹא הָיָה אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְשִׁיבוֹ, חוּץ מִזְקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מְפֻטֵט כְּגָדוֹ, וְאָמַר: מִשָּׁה רַבְּנֵי אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, וְיִודַע שֶׁעֲצַרְת יוֹם אֶחָד הוּא, וְתִקְנָה לְאַחַר שִׁבְתָּ, כְּדִי שִׁיתַּעֲנֵגוּ שְׁנֵי יָמִים. קָרָא עֲלָיו מִקְרָא זֶה (דברים א. ב): אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵאֲחֵר דְּרַךְ הָרַ שְׁעִירִי, וְאִם מִשָּׁה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה לָמָּה אֲחֵרָן בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה? עַד כָּאן.

ובאור ענין זה, פי הַבֵּיתוּסִי הָזֶה הָיָה סוֹבֵר, פי הַחֲגִים וְהַמוֹעֲדִים וְהַשִּׁבְתָּ גַם כֵּן, כְּלָם לְטוֹבַת וְלַעֲנֵג יִשְׂרָאֵל, וְאִינוּ גְזַרְת דִּין. וְאָמַר, פי מִשָּׁה הָיָה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שִׁיְהָא לְטוֹב לָהֶם, וְלִפְיָךְ יֵשׁ לָהֶם לְהַתְעַנֵּג שְׁנֵי יָמִים. וְרָאָה וְהִבֵּן מִדְּבַרֵי הַבֵּיתוּסִי, שְׁאָמְרוּ: מִשָּׁה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, וְלֹא תֵלָה הַדְּבָר פי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, וְנִתְּנָה לָהֶם שִׁיתַּעֲנֵגוּ שְׁנֵי יָמִים. שְׁאִין הַבֵּיתוּסִים כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שְׁלֹא מִצְאֵנוּ זֶה, רַק שֶׁהֵם כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה. אֲבָל גַּם הַבֵּיתוּסִים הָיוּ יוֹדְעִים פי מִדּוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְגִזְרֹתוֹ דִּין, רַק אָמַר בְּשִׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה עַל יְדֵי מִשָּׁה רַבְּנֵי עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם, וְלִכְךָ נִתְּנָה עַל יְדוֹ כְּמוֹ שֶׁהִמְקַבֵּל מוֹכֵן, וְהוּא הָיָה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל וְנִתְּנָה עַל יְדוֹ שִׁיתַּעֲנֵגוּ שְׁנֵי יָמִים. וְעַל זֶה הִשִּׁיב רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵאֲחֵרָ, וְרָצָה בְּזֶה, פי מַעֲשֵׂה מִשָּׁה הָיָה מִדְּתוֹ הַיִּשָּׁר, וְהָיָה אֲצֻלוֹ הַכֹּל בְּדִין וַיִּשָּׁר, וְלִכְךָ נִתְּנָה תּוֹרָה שֶׁל דִּין עַל יְדוֹ. וְאִם הָיָה מוֹכֵן מִשָּׁה לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁתִּנְתֵּן תּוֹרָה עַל יְדוֹ, שִׁיְהִי לְטוֹבַת הַמְקַבֵּל וְלֹא בְּמִדַּת הַדִּין, לָמָּה הוֹלִיכִן בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה, וְהוּא הָיָה מְנַהֵיג שְׁלָהֶם? נִמְצָא שְׁלֹא הָיָה מִשָּׁה מוֹכֵן לַעֲנֵג אוֹתָם וְלִהְנֹאֲוֹתָם, רַק מִשָּׁה הָיָה מוֹכֵן אֶל הַיִּשָּׁר וְהָאֲמֵת. וְכֹאשֵׁר לֹא זָכוּ בְּדִין, הָיָה מֵאֲחֵר וּמְנַהֵיג אוֹתָם בְּמִדְבָּר אֲרַבְּעִים שָׁנָה, פי כֹּל הַנְּהַגְתּוֹ בְּדִין. וְכֵן הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל יְדֵי מִשָּׁה, הַכֹּל בְּמִדַּת הַדִּין וּבִיִּשָּׁר, וְלֹא יֵאמָר בְּזֶה שֶׁהוּא הִנְחִיטָה הַמְקַבֵּל. וְדָבָר עִמָּךְ מֵאֲד הַשִּׁיב רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

אָמַנְם אִין הַכְּנֻגָה פֶּה חֶס וְשְׁלוֹם שְׁאִין עִם דְּבַרֵי הַתּוֹרָה הַטּוֹב וְהַנֶּעֱם. פי כֹּל דְּרִיכָה דְּרַכִּי נַעֵם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם, שְׁזָה דְּבָר בְּרוּר וְכְמוֹ שִׁיתְבָּאָר. רַק הַכְּנֻגָה פֶּה, פי לֹא מִצַּד הָזֶה נִתְּנָה תּוֹרָה לְהַנְּאֻתָם, רַק נִתְּנָה תּוֹרָה בְּדִין וּבִיִּשָּׁר. וְעַם זֶה הַכֹּל לְטוֹב לָנוּ. פי אִין רָאוּי אֶל אֲשֶׁר הוּא הַטּוֹב הָאֲמֵתִי, שִׁיְבֹא מִכְּנֻגוֹ רַק טוֹב. וְלִפְיָכֶךָ, הַתּוֹרָה הִיא לְטוֹב לָנוּ. אֶךְ הַצְּנֹאָה הִיא גְזָרָה שֶׁגָזַר עֲלֵיהֶם הַמְּצַוִּת, וְזֶה שְׁאָמַר שֶׁעוֹשֶׂה מִדּוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רַחֲמִים וְאִינֵם אֶלָּא גְזַרְוֹת. וְעוֹד יִתְבָּאָר.

עֲקָרוֹ זֶה שְׂבָאֵרְנוּ הוּא תְּשׁוּבַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְבֵיתוּסִים, כְּמוֹ שֶׁשֵּׁנִינוּ בְּמִסְכַּת מִנְחוֹת: שְׁהִיּוּ בֵּיתוּסִין אוֹמְרִים: עֲצַרְת אַחַר הַשִּׁבְת [חג השבועות חל תמיד ביום ראשון], נִיטְפַל לָהֶם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאָמַר לָהֶם: שׁוּטִים, מִנֵּיין לָכֶם? וְלֹא הָיָה אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְשִׁיבוֹ, חוּץ מִזְקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מְפֻטֵט כְּגָדוֹ וְאָמַר: מִשָּׁה רַבְּנֵי אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, וְיִודַע שֶׁעֲצַרְת יוֹם אֶחָד הוּא, עֵמֵד וְתִקְנָה אַחַר שִׁבְתָּ כְּדִי שִׁיְהוּ יִשְׂרָאֵל תַּתְעַנֵּגוּ שְׁנֵי יָמִים: קָרָא עֲלָיו מִקְרָא זֶה: אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵאֲחֵרָ דְּרַךְ הָרַ שְׁעִירִי [הדרן ממדבר סיני לארץ ישראל היא אחד עשר יום בלבד], וְאִם מִשָּׁה רַבְּנֵי אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה, לָמָּה אִיחָרָן בְּמִדְבָר אֲרַבְּעִים שָׁנָה?

דַּעַת הַבֵּיתוּסִי הִיא שְׂמִצּוֹת הַתּוֹרָה הֵן לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל, וְלִכְן נִתְּנָה הַקְּבָ"ה אֶת הַשִּׁבְתוֹת וְהַחֲגִים לַעֲנֵג שֶׁל יִשְׂרָאֵל. לָכֵן אָמַר הַבֵּיתוּסִי כִּי מִשָּׁה נִתְּנָה הַתּוֹרָה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הִיא וְנִתְּנָה לָהֶם אֶת חַג הַשִּׁבְעוֹת שִׁיתַּעֲנֵגוּ שְׁנֵי יָמִים. יֵשׁ לְדִיִּיק בְּדַבְרֵי הַבֵּיתוּסִי שְׁלֹא אָמַר הַקְּבָ"ה אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל וְלִכְן נִתְּנָה לָהֶם שְׁנֵי יָמִים, כִּי גַם הַבֵּיתוּסִי, הַמֵּאֲמִין בְּשִׁבְכַת שְׁנִיתָנָה מִשְׁמַיִם, יוֹדַע שֶׁהַקְּבָ"ה, נִתְּנָה הַתּוֹרָה, נִתְּנָה אֶת הַמְּצַוִּת כְּגִזְרֹתוֹ וְלֹא מִצַּד הַטּוֹבָה שְׁבָהֶם. רַק בִּיחַס לְמַשָּׁה, שֶׁהוּא מְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְנִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר שֶׁהוּא קִיבֵל אֶת הַתּוֹרָה לְפִי תְּכוֹנָתוֹ, שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל, וְלִכְן הוּא נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה מִצַּד הַטּוֹב שְׁבָה. עַל זֶה הִשִּׁיב לֹא רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁמִּשָּׁה מִיִּדְתּוֹ יִשָּׁר וְכֹל מַעֲשֵׂיו עַל פִּי דִין, וְלִכְן נִיתְּנָה הַתּוֹרָה שֶׁהִיא דִין דּוּקָא עַל יְדוֹ. אִם מִשָּׁה נִתְּנָה אֶת הַתּוֹרָה מִפְּנֵי הַטּוֹב וְלֹא מִפְּנֵי הַדִּין, לָמָּה הוֹלִיכִין אֲרַבְּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָר, וְהָרִי כְּמִנְהִיגֵם הִיא עֲלֵיו לְדַאֲוֵג לְטוֹבַתָם? אִלָּא הַנְּהַגְתּוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל הִיטָה עַל פִּי מִדַּת הַדִּין, וְכִיוּן שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיִים עַל פִּי דִין לְהִיכְנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הוֹלִיכִין אֲרַבְּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָר. וְכִךְ גַּם הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל עַל פִּי מִדַּת הַדִּין נִיתְּנָה וְלֹא לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל. וְתְּשׁוּבַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עִמּוּקָה מֵאֲד.

אִין כּוֹנְנָנוּ חֶס וְשְׁלוֹם לּוֹמַר שְׁאִין תּוֹרָה טוֹב וְנוֹעֵם, שֶׁהִי כֹל דְּרִיכָה דְּרַכִּי נַעֵם וְכֹל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם. כּוֹנְנָנוּ לּוֹמַר שְׁלֹא מְבַחֲנִיהּ זֹו נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אִלָּא נִיתְּנָה מִצַּד מִדַּת הַדִּין. יַחַד עִם זֹאת בּוֹדֵאִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא לְטוֹבַתָנוּ, שֶׁהִיא הַקְּבָ"ה הוּא טוֹב וְלֹא יוֹא מִמֶּנּוּ רַק הַטּוֹב, וְלִכְן הַתּוֹרָה הִיא לְטוֹב לָנוּ, אֶךְ לְעִיקַר הַצִּיּוּרִי בִּיחַס אִלֵּינוּ הוּא גִזְרָה. זֹוהִי כּוֹנֵנַת חו"ל כְּשֶׁאֲמָרוּ: עוֹשֶׂה מִיִּדּוֹתֵינוּ שֶׁל הַקְּבָ"ה רַחֲמִים וְאִינֵם אִלָּא גִזְרֹת, וְעַיִן זֶה יִתְבָּאָר עוֹד בְּפִרְקִים הַבָּאִים.

הוכחה מן הגמרא שהמצוות הן גזירות

אע"פ שמצוות התורה גזירות, הן גם לטוב לאדם

ביאורים

כפי שכבר למדנו, אחד מהנושאים החשובים בלימוד התורה הוא **טעמי המצוות**. חכמי ישראל רבים עסקו בשאלת טעמיהן של המצוות השונות והסיבות לנתינתן. הרמב"ם במורה נבוכים [חלק ג פרק כו] מבאר שאנו חייבים לומר שיש טעמים למצוות התורה, שישנה סיבה למה ניתנה דווקא מצווה זו ולא אחרת. הרמב"ם אף מאריך לבאר את טעמן של מצוות רבות. אך מה עם פרטי המצוות? האם גם להם יש טעם וסיבה או שמא הם חסרי טעם? על שאלה זו עונה הרמב"ם תשובה מפתיעה. לפרטי המצוות אין טעם וסיבה! לעיקר המצווה יש טעם ואילו לפרטיה אין טעם. למשל, יש סיבה לכך שהתורה ציוותה להקריב קרבנות. הדבר מקרב את האדם אל הקב"ה ועוזר לו להתרחק מתפיסת עובדי האלילים. אך לשאלה למה להביא קרבן דווקא כבש ולא איל אין טעם שכלי. הרי אם הקב"ה ציוה להביא קרבן - הקרבן חייב להיות בעל חיים כלשהו. על כל בעל חיים שהתורה הייתה אומרת היינו שואלים מדוע דווקא זה ולא בעל חיים אחר. הרמב"ם לומד את שיטתו מהמדרש (בראשית רבה מד, א) שכותב: וְכִי מָה אֲכַפֵּת לְהִקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם שׁוֹחֵט מִן הַצֹּאֵר או שׁוֹחֵט מִן הָעֶרְףִי? הֲרִי לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצַרְףּ בְּהֵן הַבְּרִיּוֹת. לקב"ה אין כוונה עקרונית במקום השחיטה אלא רק על עצם הצורך בשחיטת הבהמה. הרמב"ם סובר שבקיום פרטי המצוות מתגלה שאין האדם עושה את התורה בגלל טעמיה, אלא כדי לקיים את רצון ה'. בכך הוא דבק ברצונו של הקב"ה ללא עירוב של השכל האנושי אשר גורע מקבלת דבר ה' ומהתבטלות אליו. דבר זה מצרף ומזכך את האדם מתפיסתיו האנושיות ומרוממו לעולם פנימי שמחובר לקב"ה, מקור החיים.

המהר"ל דוחה תפיסה זו מכל וכל. כל התורה כולה היא חכמתו של הקב"ה. אי אפשר לומר שחלקים ממנה הם ללא טעם וסיבה. כל התורה כולה, כולל כל פרטיה, היא חוכמה אלוהית עמוקה והיא בנויה בסדר ובדיוק מופלאים.

הרחבות

• האם לדרוש טעמי מצוות או לקיימן בתמימות?

שְׁגוּר עֲלֵינוּ הַמִּצְוֹת וְאֵין לָהֶם טַעַם. הגמרא במסכת סנהדרין אומרת: "אמר ר' יצחק - מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול העולם" [סנהדרין כא:]. הגמרא מתארת כיצד חטא שלמה המלך משום שידע את טעם המצווה, וניתן ללמוד מכך שידיעת טעם המצווה עלולה להביא לזלזול בקיום המצווה חלילה. טעם נוסף שאומר המהר"ל הוא שאין לשכל האנושי את היכולת להבין את כוונותיו הנשגבות של ה' יתברך. מאידך גיסא, ישנן מספר סיבות מדוע יש חשיבות לדרישת טעמי המצוות: א. כשיש לאדם טעם הגיוני לעשיית המצווה הוא מקיים אותה עם חשק רב יותר, ולא מתוך תחושת עול וכפייה [מגיד משנה, הלכות לולב ח, טו]. ב. הבנת טעמי המצוות מביאה את האדם לאהבת ה' [מכתב מאליהו א, עמוד 219]. ג. כאשר מנסים להבין את רצון ה' ולבאר טעמים אמיתיים ושושריים במצוותיו, ניתן להקים תרבות קדושה ולהילחם בדעות זרות ומקולקלות [מאמרי הרא"ה, טללי אורות].

אם כן יש חשיבות לדרישת טעמי המצוות, אך יש לזכור מספר סייגים: א. קיום המצווה אינו מותנה בהבנתו. ב. הטעמים האמיתיים למצווה נשגבים מבינתנו, ואילו הטעם שאנו נותנים הוא לפי המדרגה שלנו וקוצר הבנתנו. ג. לזכור וקוצר הבנתנו. ד. לזכור שאנו עוסקים בדבר ה' ולא בנושאים אנושיים. (רמב"ם הלכות תורה ד, יג, הלכות מעילה ח, ח, ועיין כוורי מאמר שני כו; ס). עם סייגים אלה אף המהר"ל יודה שניתן לדרוש טעמי מצוות (עיין לעיל פרק ו, בהתייחסותו לדברי הרמב"ן).

• טעמי פרטי המצוות

וְלֹא כְמוֹ שֶׁחֲשַׁב הוּא, כִּי לְדַבְּרִים הַפְּרָטִיִּים אֵין טַעַם כָּלָל. בשמונה קבצים מבאר הרב קוק את כוונת הרמב"ם [קובץ ו, עה].

שאלות לדין

הרמב"ם סובר שרק לכללי המצוות יש טעם אבל לא לפרטים. וכי הרמב"ם סובר שאין הקב"ה מדייק בפרטים?!

'פי הוא חֲקֵמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים'. איך המצוות גורמות לנו להיראות 'חכמים' בעיני הגויים?

לעילוי נשמת זליג בן הרש צבי גוטליב ז"ל

פרק ז

נושא הפרק: המצוות מצרפות את האדם

אחר שבִּאֲרָנוּ לָךְ כִּי מִדּוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, כְּמִלְךָ הַגּוֹזֵר עַל עַמּוֹ, אֵין עֲלֶיךָ לְחַשֵּׁב כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁב הַרְמַבְּ"ם זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּפִרוּשׁ הַמַּאֲמָר הַזֶּה, שֶׁדַּעַת חֲכָמֵינוּ זְכוּרוֹנָם לְבִרְכָה שֶׁגָּזַר עֲלֵינוּ הַמִּצְוֹת וְאֵין לָהֶם טַעַם*, רַק שֶׁהֵם גְּזָרָה לְנִסּוֹת יִשְׂרָאֵל וּלְצַרְףּ* אוֹתָם, אִם יִשְׁמְרוּ אֶת מִצְוֹתָיו. וְהִבִּיא לָזֶה מַאֲמָרָם בְּבִרְאשִׁית רַבָּה (מד, א): וְכִי מָה אֲכַפֵּת לְהִקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם שׁוֹחֵט מִן הַצֹּאֵר או שׁוֹחֵט מִן הָעֶרְףִי? הֲרִי לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצַרְףּ בְּהֵן הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר: כָּל אֲמֵרַת אֶלֶּה צְרוּפָה עַד כָּאן. וּפִרְשׁ הַרְמַבְּ"ם זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּזֶה, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִתְּן הַמִּצְוֹת לְנִסּוֹת וּלְצַרְףּ בְּהֵן הַבְּרִיּוֹת. וְדַעַתוֹ זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּהַמְשַׁלֵּי, כִּי לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה אֵין סִפְק שֶׁיִּשֵּׁשׁ בָּהּ טַעַם, לְמָה צְוָה בְּמִצְוָה זֹאת, אֲבָל לְדַבְּרִים הַפְּרָטִיִּים שֶׁהֵם בְּמִצְוָה, כִּי כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה יֵשׁ בָּהּ דַּבְּרִים פְּרָטִיִּים*, אֵין לָהֶם טַעַם. וְעַל זֶה אָמַר: וְכִי מָה אֲכַפֵּת לְהִקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם שׁוֹחֵט מִן הַצֹּאֵר או מִן הָעֶרְףִי, כִּי שְׁחִיטַת צֹאֵר דְּבַר פְּרָטִי, כִּי מִצְוֹת שְׁחִיטָה שֶׁיִּשְׁחַט וְלֹא יִמְלֵק, יֵשׁ בּוֹ טַעַם, אֲבָל שֶׁיִּשְׁחַט מִן הַצֹּאֵר וְלֹא יִשְׁחַט מִן הָעֶרְףִי, לְדַבְּרֵי הַזֶּה אֵין לוֹ טַעַם, כֶּךָ הֵם דַּבְּרָיו.

וּבּוֹדָאִי אֵין טַעַם לְפִרוּשׁ הַזֶּה. כי על כל התורה אמר הכתוב (דברים ט, ח): כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לֹא חָקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וְאָמַר עוֹד (דברים י, ד): וְשִׁמְרַתֶּם וְעִשִּׂיתֶם כִּי הוּא חֲכִמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְגו'. וְהִרִי, כִּי כָּל דְּבַר שֶׁבַתּוֹרָה בְּכָלֵל וּבְפָרֵט, הַכֹּל דַּבְּרֵי חֲכָמָה. וְלֹא כְמוֹ שֶׁחֲשַׁב הוּא, כִּי לְדַבְּרִים הַפְּרָטִיִּים אֵין טַעַם כָּלָל*, כִּי לֹא הָיָה זֶה תּוֹרָה שֶׁל חֲכָמָה.

בברק הקודם בארנו שמצוות הקב"ה לישראל הם גזירות, כמלך הגוזר על עבדיו. לשיטתנו אין לפרש כמו שפרש הרמב"ם ז"ל בביאור מאמר חז"ל: שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. הרמב"ם באר שמאמר זה הוא לדעת מי שסובר שאין טעם למצוות. 'במורה נבוכים [ג, כו] הביא הרמב"ם דברי חכמים: וכי מה איכפת לו לקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, לא ניתנו המצוות אלא כדי לצרף בהם את הבריות שנאמר: כל אמרת אלוה צרופה. ביאר הרמב"ם לפי שיטתו האומרת שיש טעם לכל מצווה, שכוונת חכמים אינה על המצווה עצמה, כי לכל מצווה בודאי יש טעם, אלא כוונתם לפרטי המצווה. כ"י בכל מצווה יש עצם המצווה ויש פרטים במצווה. לזה נתנו חכמים דוגמא שוחט מן הצואר ושוחט מן העורף. המצווה לשחוט ולא למלוק יש בה טעם, אבל לפרטים מהיכן לשחוט מן הצואר או העורף, שהם הפרטים במצווה, לזה אין טעם. זו תמצית דברי הרמב"ם.

ובודאי דבריו הם ללא טעם, כי על כל התורה כולה אמר הכתוב: כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת. ואמר הכתוב עוד: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה וכו'. הרי שהכתוב כלל את כל מה שנכתב בתורה, הן הכללים והן הפרטים, בכלל דברי חכמה שאף העמים מכירים בהם כדברי חכמה. ואין לומר כמו הרמב"ם שלפרטים אין טעם.

[לצַרְףּ] - הרמב"ם משתמש במילה 'לצַרְףּ' במשמעות - לנסות, לבחון. המאמין נבחן על אמונתו בקיום פרטי המצוות שאינם מובנים לו. **הֲרִי** - מכאן נובעת המסקנה. **בְּהַמְשַׁלֵּי** - בביאור המשל והדוגמה שבמדרש משחיטת הצואר.]

דעת הרמב"ם:
למצוות יש טעם,
לפרטי המצוות
אין טעם

ביאורים

הרמב"ן סובר אחרת מהרמב"ם. יש טעמים לכל פרטי המצוות. אם כן, איך יפרש את המדרש (בראשית רבה מד, א) שכותב: וכי מה אכפת להקדוש ברוך הוא אם שוחט מן הצנאזר או שוחט מן הערף? הרי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן הבריות. הרמב"ן מבאר שמדרש זה לא עוסק כלל בשאלה האם יש טעמים לפרטי המצוות או לא. ודאי שיש סיבה עמוקה למה שוחטים דווקא ממקום זה בבהמה ולא ממקום אחר. המדרש עוסק בשאלה למי מועילות המצוות. האדם יכול לחשוב שהוא עושה טובה לקב"ה בקיום מצוותיו כי הקב"ה מתעלה מהמצוות וזקוק להן והוא יהיה חסר אם לא נקיימם. על כך עונה המדרש שאין מטרת המצוות למלא חסרון שקיים בקב"ה, שהרי לו לא אכפת אם אנו שוחטים מכאן או משם. הוא לא משתנה בעקבות כך. אך לגבנו יש משמעות עצומה לשאלת מקום השחיטה. המצוות ופרטיהן נועדים כדי לרומם ולזכך אותנו, לנטוע בנו מידות טובות וישרות וליישר את נפשנו. זו המטרה הכוללת של המצוות. כל פרט ופרט במצווה מכוון בדיוק כדי לסלול לנו את הדרך הנכונה להפוך אותנו לאנשים טובים וישרים.

המהר"ל דוחה גם את הגישה הזו. אי אפשר לטעון שכל מצוות התורה ניתנו בגלל טעמים מוסריים ומידותיים. ברבות ממצוות התורה קשה לנו להבחין בדבר זה, וללא ידיעה לאיזו מידה טובה רוצה הקב"ה להדריך אותנו במצווה זו או אחרת, לא תגיע התועלת של שיפור המידות מהמצווה. למשל, התורה ציוותה אותנו לא לשחוט שה ובנו ביום אחד, אך לא אסרה לשחוט חיה ובנה ביום אחד. אם הטעם היה כדי שנהיה מוסריים ולא נתאכזר, בלתי מובן מדוע יש הבדל בין שה לבין חיה אחרת. ומכאן, שהטעמים למצוות אינם נובעים מרצון ה' לעשותנו אנשים מוסריים אלא מסיבה אחרת. ודאי שהמצוות גורמות לנו להיות אנשים טובים יותר אך זה אינו הטעם שבגללו הן ניתנו.

הרחבות

• מהי הסעודה של אחרית הימים

לעתיד לבא עושה סעודה לצדיקים ואין שם שחיטה. המדרש מתאר את הכנת סעודה זו לעתיד לבוא: "תדע שלא נצטווה השחיטה הזו אלא כדי לצרף את ישראל. כי לעתיד לבוא עושה סעודה לצדיקים מן הבהמה ולוויתן ואין שם שחיטה... אלא זה לזה מזדווגין שניהם, שנאמר [איוב מא, ח]: 'אחד באחד יגשו', בהמות יגשו בלוויתן ואוחז בקרניו ובוקע, ולוויתן הפך יהיה מיתתו שמכה אותו בזנבו והורגו. והצדיקים הולכין ונוטלין מנות מנות. מכאן (אנו לומדים שלא ניתנה) שחיטה אלא בשביל לבדוק ולצרף את ישראל" [תנחומא שמיני ז].

המדרש אינו עוסק בתאווה גשמית לאכילת בשר, שהרי הוא מתייחס לימות המשיח, ימים בהם כל הרצונות יתקדשו: "ולא יתאווה הלב למה שאינו ראוי כלל" [רמב"ן דברים ל, ו]. הרב קוק מסביר שהמאבק בין הלוויתן לשור הבר מסמל את המאבק בין הקודש לטבע, בין הקודש לחול. תפקיד הצדיקים הוא להראות שגם את החול אפשר לרומם ולחשוף את תפקידו החשוב בהתאמתו אל הקודש. זוהי המשמעות של סעודת הצדיקים שידועים כיצד להיות ניוונים גם מהקודש וגם מהחול [אורות הקודש ב, עמ' שיז, ובמקורות שם].

שאלות לדין

הקב"ה רצה שנשחט בצורה מסוימת כדי לעדן את יצר ההרג שבנו. אם כן, למה אסור לאכול נבלה שמתה מעצמה?
האם כל מאכל שאנו אוכלים משפיע על העולם הנפשי שלנו?

והרמב"ן פרש בזה, כי מה שאמר: וכי מה אכפת להקדוש ברוך הוא וכו', רצה לומר על דרך: ואם צדקת מה תפעל לו? (ע"פ איוב לה, ז). אבל בודאי הקדוש ברוך הוא צוה המצוות לתועלת ולטוב להם כל הקמים. ומדרש חכמים בילמדנו פרשה זאת החיה (תנחומא שמיני ח): וכי מה אכפת להקדוש ברוך הוא בין שוחט בהמה ואוכל, או נזר ואוכל, כלום אתה מועילו, או כלום אתה מזיקו. וכי מה אכפת להקדוש ברוך הוא אם אוכל טהורות או טמאות, אם חכמת חכמת לך. הא לא נתנה תורה אלא לצרף הבריות. שנאמר (תהלים יב, ז): אמרות ה' אמרות טהורות וגו'. ונאמר (משלי ח, ג): כל אמרת אלה צרופה. כמו שלא יצטרף הוא לאזרה של מנוחה ולקטרת וכיוצא בזה. רק נדע האמת ונזכה בו, עד שנהיה ראויים להיות הוא יתברך מגן עלינו. כי רב כבודנו וספורנו בתהלותינו לאפס וטהו נחשבו. על זה מביא ראיה מן השוחט מן הצנאזר או מן הערף, לומר, שקלם לתועלת לנו ולא להקדוש ברוך הוא. כי מה אכפת ליה וכו', אלא לנו הם, להדריכנו בנתיבות הרחמים אף בפשע שחיטה. והביא ראיה אחרת: או מה אכפת אם אוכל טהורות והם המאכלים המתרים לאכל, או טמאות והם המאכלות האסורות, שאמרה בהם התורה (ויקרא יא - ח, כו, כז) טמאים הם לכם. רק שהוא להיתנו נקיי הפש, חכמים, משפילים האמת כו'. ועוד במדרש, בילמדנו, בפרשת זאת החיה (שם ז): כף אמו דוד האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה בשביל לצרף את ברויותיו. מה אכפת להקדוש ברוך הוא שיאכל ישראל בלא שחיטה, או שיהא ישראל נזר ואוכל, שוחט מן הצנאזר ומן הערף, תדע, שלא נצטוו על השחיטה אלא לצרף את ישראל. כי לעתיד לבא עושה סעודה לצדיקים ואין שם שחיטה. וכו'. עד אלא בשביל לבדק ולצרף את ישראל עד כאן.

וכבר אמרנו, שאי אפשר לומר שיהיו מצוות התורה, על דרך שפרש הרמב"ן זכרוננו לברכה, לקבע בנו מדות טובות, כי לא תוכל לפרש כך. כי רב מצוות לא נדע טעמם, ואם כן איזה דרך ישפן אור המצוות?

הרמב"ן פרש את מאמר חז"ל: וכי מה אכפת לו לקב"ה בין שוחט מן הצנאזר לשוחט מן העורף כעין מה שנאמר באיוב: ואם צדקת מה תפעל לו. כלומר לקב"ה אין תועלת במעשה המצוות שלנו, התועלת והטובה הצומחת מקיום המצוות היא רק לנו העושים אותן. הרמב"ן הביא ראיה לשיטתו ממדרש חכמים: וכי מה אכפת לקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נזר ואוכל, כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו? וכי מה אכפת לקב"ה אם אוכל טהורות או טמאות אם חכמת חכמת לך, הא לא ניתנה תורה אלא לצרף הבריות שנאמר: אמרות ה' אמרות טהורות וכו', ונאמר: כל אמרת אלה צרופה. כמו שאין לקב"ה צורך באור המנורה, ואינו זקוק לקטורת וכיוצא באלו, כך אינו צריך למצוותינו. עבודתנו לו היא כדי שנדע האמת עד שנהיה ראויים שהקב"ה יגן עלינו, כי לו אין צורך לא בכבוד שאנו עושים לו ולא בשבחים שאנו מספרים עליו, כולם לאפס וטהו נחשבים לפניו. הרמב"ן מוכיח זאת מכך שאמר חז"ל: וכי מה אכפת לקב"ה, מה אכפת לו, כלומר אין לו שום תועלת בזה והכל רק בשביל בני האדם לחנכם בנתיבות הרחמים, אף בשעה שנוקקים ליטול חיי בעל החיים בשחיטה. והביא הרמב"ן ראיה ממדרש נוסף: מה אכפת לקב"ה בין אוכל טהורות, והם המאכלים המותרים באכילה, לבין אוכל טמאות והם המאכלים האסורים באכילה, שביחס עליהם כתבה התורה טמאים הם לכם. אלא הצווי במאכלות אלה היא כדי לעשותנו נקיי הנפש משכילי החכמה ויודעי האמת. ועוד מצאנו במדרש ילמדנו: כך אמר דוד, האל תמים דרכו כל אמרת אלה צרופה, בשביל לצרף את בריותיו. מה אכפת לקב"ה שיאכל בלא שחיטה, או שיהיה ישראל נזר ואוכל, שוחט מן הצנאזר או מהעורף, תדע שלא נצטוו על השחיטה אלא לצרף את ישראל. כי לעתיד לבוא עושה הקב"ה סעודה לצדיקים ואין שם שחיטה, אלא לא נתנו המצוות אלא כדי לצרף את ישראל.

אולם גם את דברי הרמב"ן זכרוננו לברכה, שמטרת המצוות כדי לקבוע בנו מידות טובות, לא נוכל לקבל, כמו שבארנו בפרק הקודם. כי רוב המצוות לא נדע טעמן. לאחר שדחינו שיטת הרמב"ם והרמב"ן מהו אם כן עניינן של המצוות?

[**נוחר** - הורג בהמה לא בשחיטה כשירה. **אמרות טהורות וגו'** - המשך הפסוק: "כסף צרוף בעליל וכו'".]

דעת הרמב"ן:
המצוות לתועלת
האדם לעשותו
טוב, ואין
לתועלת לה'

דחיית שיטת
הרמב"ן

ביאורים

המהר"ל מציג את תפיסתו המעמיקה ביחס לטעמי המצוות. המהר"ל מבאר שכל מצוות ה' הן גזרות מלך. מלך אשר מכיר את עמו ומדינתו היטב, יודע אילו גזרות צריך לגזור על המדינה אשר רק על ידם היא תתפתח ותתחזק. על אחת כמה וכמה שמלך העולם, הקב"ה, אשר יצר את העולם, יודע אלו פעולות נדרשות כדי שהעולם והאדם יוציאו מהכוח אל הפועל את כל כוחותיהם. המצוות, עם כל פרטיהם, הם הדרך הסלולה והיחידה כדי שהאדם מישראל יגלה את נשמתו. לפי הרמב"ם והרמב"ן האדם יכול לחיות את חייו גם ללא המצוות. המצוות באות כדי לשמור את העולם מהידרדרות מוסרית או כדי לפתח בו מידות טובות. המידות הן תוספת, הכרחית כמובן, על האישיות שקיימת בתוכו. המהר"ל סובר, לעומת זאת, שהמצוות הן הביטוי המדויק של האישיות שלו. אי אפשר לחיות ללא המצוות. מי שאינו מקיימן יוצא מגדר 'אדם'. משהו באנושיות שלו נפגע. המצוות אינן תוספת ובנוסף לחיים שלנו אלא דבר מהותי והכרחי. החיים אינם יכולים להתפתח ללא קיום מצוות. כל פיתוח ושכלול החיים יכול לבוא רק מתוך שמירה על המצוות לפרטיהן. וממילא כל פרט ופרט במצווה מכוון בדיוק כנגד האישיות שלנו.

ראשית, המהר"ל מבאר תפיסה זו ביחס לשבע מצוות בני נוח. כל דבר בעולם שלנו הוא בעל שבעה ממדים. ישנם שישה צדדים שהם ארבע רוחות השמים, למעלה ולמטה. וישנו הממד השביעי שהוא הנקודה הפנימית-רוחנית שנותנת משמעות לאותו דבר. כשאדם עובר על אחת ממצוות בני נוח הוא פוגם באחד מצדדי האישיות שלו. הוא לא נמצא במקום שבו הנפש שלו צריכה להיות. אמת הדבר שמצוות אלו באות לשמור על האיוון החברתי ועל חיי מוסר תקינים, אבל סיבת הצייון של מצוות אלו אינה נובעת מכך. היסוד שלהן הוא שאדם שרוצה לשמור על צלם של בן אנוש חייב לקיים אותן. אין זה טעם נוסף על אישיותו אלא עצם הגדרתו כאדם.

הרחבות

• מי נצטווה ב' מצוות בני נוח

נתן לאדם מיד' ז' מצוות. לכאורה דברי המהר"ל קשים שהרי לאדם הראשון ניתנו רק שש מצוות ורק לנח ניתנה המצווה השביעית - אבר מן החי. כך גם מופיע בהמשך: "שמיד נצטווה האדם בשבע מצוות בני נח" [פרק טז]. ואילו במקום אחר כתב: "שנתן לאדם שש מצוות ולנח שביעית" [גבורות ה' פרק יט ד"ה ומעתה]. המהר"ל עצמו מתרץ קושיה זו: "ולאדם שלא הותר לו הבשר כלל, נתן במקומו שלא יאכל מן עץ הדעת". אם כן, לאדם הראשון אכן נתנו שבע מצוות אלא שאיסור האכילה מעץ הדעת מקביל לאיסור אכילת אבר מן החי עליו נצטוו בני נח. [גבורות ה' פרק סו] [הערת הרב אביגדור שילה, 'המהר"ל המבואר קול חי'].

מהי משמעות הקבלה זו? שתיהן מבטאות את תכונת הלהיטות אחר האכילה, המשמשת כשורש לכל היצרים והתאוות: "אבל החמדה הוא שחומד דבר חסר לו ולא שיהיה חומד לדבר מיוחד רק שהוא חומד שהוא בעל תאוה" [גבורות ה' שם]. עוד לפני שמתעוררת באדם תאוה מסוימת, כבר קיים בו צורך להיות תאב. צורך זה הוא החמדה היסודית ביותר. בכדי להתגבר על נטייה יסודית זו שלא תפיל את האדם ברשתו של היצר, ועל מנת לרומם את האדם לשליטה מלאה בכל כוחותיו, נתן הקב"ה לאדם הראשון את איסור האכילה מעץ הדעת ולבני נח את איסור אכילת אבר מן החי.

שאלות לדין

למה לאומות העולם יש רק שבע מצוות בני נח שהן מצוות לא תעשה, ולא מצוות עשה? פעמים רבות המהר"ל מדגיש את הסדר שקיים בעולם ובאדם. מה דבר זה מלמד אותנו על עצמנו?

לעילוי נשמת שמחה בת משה ז"ל

אמנם, מה שאמר: לא נתנה תורה רק לצרף הבריות, אין הפרוש כי המצוות הם מצרפים האדם, במה שידריך האדם עצמו במדות הטובות וההגונות, שצדקה יקשה, כמו שכתבנו למעלה, כי דבר זה היה הגון במצוות אשר נדע טעמים, אבל במצוות שנעלם מאתנו טעם שלהם, לא נוכל לומר כן. אבל המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם, להשיב אותה אל ה'.

ולכך סדר השם יתברך מצוות לא תעשה, כי על ידי סדר הזה האדם אינו יוצא מן הסדר כלל. ולהורות, כי מצוות לא תעשה נותנים לאדם סדר, שלא יצא מן הראוי, נתן לאדם מיד' ז' מצוות, כלם מצוות לא תעשה, כמו שבארנו ענין אלו שבע מצוות בחבור גבורות ה' ענין שם. וזה כי כבר אמרנו שהאדם יש לו סדר בעצמו³. וכל אשר הוא מסדר, היציאה מן הסדר שלו הוא בו' פנים. כמו שתאמר, הנקודה הזאת המיוחדת במקום זה, יש לה יציאה שיוצאת מן היחוד והסדר שלה לימין, או לשמאל, או לפנים, או לאחור, או למעלה, או למטה. ואלו דברים הם מה שיש לה נטיה מן היחוד והסדר שלה. אבל הבטול לגמרי, הוא דבר זולת זה, והוא ענין שביעי. נמצא שהדבר יש לו יציאה בשבעה דברים. ואם כי זה שיש ברחקים הגשמיים, שיש אל הגשם ששה צדדים אלו אשר אמרנו, אבל בדברים הנבדלים לא שיש כל זה, מכל מקום, תמצא גם כן ימין ושמאל בדבר שאינו גשמי, כמו שכתוב (דברים יג, יא): לא תסור מפל הדברים אשר יורו ימין ושמאל. הרי תמצא ימין ושמאל אף שלא בדבר הגשמי. רק הוא נאמר בבחינת הדבר המיוחד והמסדר, שלא יהיה יציאה לו מן היחוד והסדר. וכמו כן שיש לומר בכל הששה צדדים, עד שיהיה נשאר בסדר וביוחד שלו, ואין לו יציאה בשום בחינה מן היחוד והסדר לשום צד, על ידי אלו ז' מצוות בני נח, שהם לא תעשה. כי פעם יוצא בדבר זה מן יחודו, ופעם בהפכו, ופעם הוא בטול אליו לגמרי. ומי שהוא מבין, יבין באלו ז' מצוות אשר הם שומרים ומעמידים את האדם על יחודו, ועל סדר שלו, כמו שהתבאר בחבור גבורות השם. כי יחודו וסדר שלו עומד על ידי שבעה, כי אי אפשר בפחות, לכך היו לו ז' מצוות מעמידים אותו על יחוד שיש לו.

מאמר חכמים: לא ניתנו המצוות אלא כדי לצרף בהן את הבריות, אינו יכול להתפרש שהמצוות מזככות את האדם בכך שהן מקנות לו מידות טובות, כי כאמור אפשר היה לומר כן במצוות שאנו יודעים טעמן, אך במצוות שאין לנו יודעים טעמן, איך נוכל לומר שהן מקנות לנו מידות טובות? הפירוש הנכון לדברי חז"ל הוא שהמצוות מביאות את נפש האדם לחיבור⁴ [לפי המהר"ל כאן לצרף פירושו לחבר] עם הבורא.

מכיוון שהמצוות מחברות בין האדם לקב"ה, נתן הקב"ה תחילה מצוות לא תעשה. כי על ידי מצוות אלו נשמר האדם² שלא יסור מהרצון האלוקי. העובדה שאדם הראשון מיד לאחר בריאתו נצטווה בשבע מצוות, כולן מצוות לא תעשה, היא הוכחה ומסר שמצוות לא תעשה שומרות את האדם בתוך המסגרת של הרצון האלוקי. ענין שבע מצוות שניתנו לאדם הראשון נחבארו בספר גבורות ה' פרק ס"ו עיין שם. כבר בארנו למעלה בפרק ד',³ כי מטרת האדם היא לקיים את הרצון האלוקי. האדם עשוי לצאת ממסגרת הרצון האלוקי בששה פנים. אם נדגים ענין זה נאמר שיטנה נקודה הנמצאת במקום מסוים שהוא מקומה. היא יכולה לצאת ממקומה בשש אפשרויות: לימין או לשמאל, לפנים או לאחור, למעלה או למטה. אלו הן שש האפשרויות לצאת מהמסגרת הראויה. אבל ישנה אפשרות נוספת שהנקודה לא תהיה במקומה והיא ההעלמות המוחלטת של הנקודה. אפשרות זו היא האפשרות השביעית. נמצאנו למדים כי אי שמירת המסגרת תתכן בשבע אפשרויות. אמנם הדוגמה שהבאנו שייכת למושגים מעולם החומר,⁴ ואילו ביחס למצוות אנו עוסקים במושגים רוחניים, בכל זאת, אנו משתמשים במושגים דומים גם בדברים שאינם גשמיים, כמו שמצאנו בכתוב ביחס למצוות: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, הרי שימין ושמאל נאמר גם בהקשר לדברים שאינם חומריים. הביטוי ימין ושמאל בא לומר שיש דברים שהם שורת הדין על פיהם צריך להתנהג האדם, ויש אפשרות לאדם שלא ללכת לפי שורת הדין אלא לסטות מדרך זו. סטייה זו יכולה להיות באופנים שונים, הן בסטייה מן הדרך והן בביטול גמור. מצוות לא תעשה, שנתנה לבני נח, מטרתן שתישמר התכנית האלוקית כפי שרצה הקב"ה בבריאתו של העולם. הנבון מבין כי שבע מצוות אלו שומרות את האדם, כדי שימלא את התפקיד שלשמו נוצר. ודווקא שבע מצוות ולא פחות, כמו שהתבאר בגבורות ה'.

[אבל - אלא (הפירוש הנכון הוא)].

המצוות מדבקות את האדם בבורא

לאומות העולם ז' מצוות לית שמירתן לשמור את האדם שלא יפגע ביחודו

ביאורים

כל אדם צריך להוציא מהכוח אל הפועל את כוחות נשמתו הגנוזים בו. המצוות הן המעשים אשר מתווים דרך מדויקת לחשיפת הנשמה שיש בנו. וממילא מובן מדוע יש הבדל בין מספר המצוות של הגויים לבין מספר המצוות שצו ישראל. אם נאמר שהמצוות נועדו רק כדי לחנך אותנו ולעשותנו טובים יותר, מדוע לא כל בני האדם צוו אותן מצוות? לפי הסברו של המהר"ל הדבר מובן. המצוות מטרתן לגלות את הפוטנציאל הרוחני שקיים באדם. וממילא, אם הפוטנציאל הרוחני שונה - מספר המצוות שנועדו לגלות זאת ישתנה. כמו שמספר הפעולות שנעשה כדי להפוך את גרעין התפוח לעץ פורח יהיה שונה ממספר הפעולות שנעשה כדי שתפוח אדמה יצמח מהאדמה. אין כאן אפליה או העדפה של אחד על פני השני. מספר הפעולות השונה נובע מהשוני במהות שלהם. ולכן ישראל, שנפשמ עדינה ועליונה יותר, זקוקים למספר מצוות רב יותר כדי לשמור שנפשמ לא תצא מהגבולות שלה, וכן למצוות שאף יוציאו לפועל את הפוטנציאל הגדול שיש בנשמתם. לגויים אין פוטנציאל שאותו צריך לגלות ולכן הם צוו רק בשבע מצוות בני נוח, שהן מצוות לא תעשה, אשר תפקידן לשמור על צלם האנוש של בני האדם.

לפי דברי המהר"ל מצאנו הסבר שלישי למדרש (בראשית רבה מד, א) שכתב: וכי מה אכפת להקדוש ברוך הוא אם שוחט מן הצואר או שוחט מן הערף? הרי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן הבריות. אין הכוונה שאין טעם לפרטי המצוות, כמו שכתב הרמב"ם. כמו כן, אין הכוונה שפרטי המצוות נועדו לחנך את האדם למידות טובות, כדברי הרמב"ן. כוונת המדרש היא שהמצוות לא נועדו לשם תועלת אנושית או חברתית, שהרי אם צריך לשחוט לא משנה מהיכן שוחטים, אלא המצוות הן המעשים שבהם האדם מוציא לפועל את נשמתו ודבק על ידיהם באלוהים חיים. המצוות מצרפות אותו מכיוון שהן 'הוראות ההפעלה' המדויקות להפיכת האדם מיצור חומרי לאדם שהנשמה האלוהית מאירה בו ומתגלה דרכו.

הרחבות

• דבקות תמידית בה'

ובזה יש אל נפש האדם דבקות אל השם יתברך. באמצעות עשיית המצוות האדם דבק בכוראו. בדומה לכך כתב רבי חיים מוולאז'ין שלימוד תורה לשמה הוא שמביא את האדם להדבק בקב"ה [נפש החיים ד, ג. ועיין בתניא פ"ה].

הרמב"ם מוסיף על כך ומחדש שניתן להשיג דבקות בכל פעולות האדם, וזו הייתה מדרגת האבות ומשה רבנו: "ואפילו בעת התעסקם להרבות הממון, בעת המרעה ועבודת האדמה והנהגת הבית... מפני שתכלית כוונתם כל ימי חייהם להמציא אומה שתדע השם ותעבדהו". אמנם הוא מסייג זאת שלא כל אדם מסוגל להגיע אליה בקלות: "ואין זאת מדרגה שיחשוב כיוצא בי (אדם כמוני) להישיר להגיע אליה" אלא רק אחר ההקדמות המתאימות [מורה נבוכים ג, נא, בהערה]. [בפירושו הרב אבינר ל'צמאון לאל חי' עמ' 26-25 כתב שבדורנו מדרגה זו שייכת ליותר אנשים. ועיין גם באורות הקודש ג, ריז-ריט].

כדבריו כתב גם הרמח"ל שקבע את 'שורש חובת האדם בעולמו'. "והוא שיהיה האדם פונה תמיד לבוראו. והוא שידע ויבין שהוא לא נברא אלא להיות מתדבק בבוראו... ויהיה מנהיג את כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנו" [דרך ה' א, ד].

שאלות לדין

בפרק זה המהר"ל מדגיש שהמצוות מביאות את האדם ל'דבקות' בה'. מהי 'דבקות' זו? איך היא באה לידי ביטוי?

המהר"ל אומר: "כי הנפש שיהיא עומדת בגוף נוטה עצמה אל הטבע, והיא באמת נפש אלוהית מלמעלה". האם יכול להיות שהנפש האלוהית נוטה אל החומר? מדוע?

לזכות אורה בת נחמה וכל משפחה

אָמְנָם יִשְׂרָאֵל עִם ה' אֲשֶׁר בָּחַר בָּהֶם, וְנִתְיַחְדּוּ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֵׁיִשׁ לָהֶם נִפְשׁ מִיַּחְדָּת אֱלֹהִית בְּיוֹתֵר, נִתְיַחְדּוּ עוֹד בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁהֵם שִׁס"ה, כְּפִי אֲשֶׁר הֵם מִיַּחְדִּים, נִתְיַחְדּוּ יוֹתֵר שְׁלֹא יֵצְאוּ מִן הַסֵּדֶר הָרִאשִׁי. וְעוֹד נִתְיַחְדּוּ בְּמִצְוֹת עֲשֶׂה שֶׁהֵם רמ"ח מִצְוֹת, כִּי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּגוֹף נוֹטָה עֲצָמָה אֶל הַטֶּבַע, וְהִיא בְּאֵמֶת נִפְשׁ אֱלֹהִית מְלַמְעֵלָה, רַק שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּגוֹף², צָרִיךְ לְהוֹצִיא אוֹתָהּ מִן הַטֶּבַע, וְלִהְיוֹת לָהּ דְּבִקּוּת בּו יִתְבָּרַךְ. וְזֶהוּ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, אֲשֶׁר מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת הוּא לְפִי הַשִּׁכְל אֲשֶׁר מְסַדֵּר לְאָדָם, וְעַל יְדֵי שְׁעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהוּא סֵדֶר שְׁכָלִי, יֵשׁ לְאָדָם דְּבִקּוּת בְּשִׁכְלִי³, וְיוֹצֵא מִן הַטֶּבַע, שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בּו, וְאֵז יֵשׁ לוֹ דְּבִקּוּת בּו יִתְבָּרַךְ.

וְזֶה שֶׁאָמַר: וְיָמָה אֲכַפֵּת לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בֵּין שׁוֹחֵט מִן הַצְּוָר וּבֵין שׁוֹחֵט מִן הָעֶרֶף, בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת וּבֵין אוֹכֵל טְמֵאוֹת. וְרָצָה לוֹמַר, כִּי אֵין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ חֲפִיץ בְּשִׁחִיטָה מְצַד הַשִּׁחִיטָה בְּעֲצָמָה, שֶׁהוּא דָּבָר טוֹב, כִּי מָה אֲכַפֵּת לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁחִיטָה בְּעֲצָמָה, כִּי אַחַר שֶׁהוּא מְפָסֵד הַבַּעַל חִי, מָה לִי אִם מְפָסֵדוּ מִן הַצְּוָר אוֹ מִן הָעֶרֶף. אֲלָא לֹא נִתְּנָה תוֹרָה רַק לְצַרְף הַבְּרִיּוֹת, כְּדִי שִׁיְהִי מַעֲשֶׂה הָאָדָם כְּאֲשֶׁר נֹתֵן הַסֵּדֶר הַשִּׁכְלִי שְׁלוֹ מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְדָבָר זֶה הוּא צְרוּף וְזוֹכֵר הַנֶּפֶשׁ, כְּאֲשֶׁר דָּבַק בְּשִׁכְלִי, וְאֵז יֵשׁ לוֹ דְּבִקּוּת בּו יִתְבָּרַךְ. וְזֶה שֶׁאָמַר: אֲמַרְתָּ אֱלֹהִים צְרוּפָה מִגֵּן הוּא לְכָל הַחַסִּים בּו. וְאָמַר (תְּחִנּוּמָא שְׁמִינִי ח): לְמָה? שִׁיְהִי מִגֵּן עֲלֶיךָ. כְּלוֹמַר, כְּאֲשֶׁר יְהִי צְרוּפָה נִפְשׁוֹ מִן הַטֶּבַע הַחֲמִרִית, וְכֵן יֵשׁ אֶל נִפְשׁ הָאָדָם דְּבִקּוּת אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ*, וְגַם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עִם הָאָדָם, וְהוּא מִגֵּן עֲלֵיו סוֹכֵךְ עֲלָיו.

המצוות ניתנו כדי לדבק את האדם בה'

לישראל, העם אשר בחר בהם ה', יש נפש רוחנית מיוחדת אלוהית יותר מאשר לשאר האומות, ולכן מיוחדים הם לה' יתברך. לכן נתן להם מצוות נוספות והן ש"ס מצוות לא תעשה בהתאם ליחודם, כדי שישמרו את התכנית האלוהית המיוחדת להם. בנוסף למצוות הלא תעשה יחדו להם גם רמ"ח מצוות עשה. מטרתן של מצוות אלו היא לרומם את האדם מעל לנטיה הטבעית החומרית שלו, כי נשמת האדם השוכנת בגופו היא חלק אלוהי², אלא שחיבורה לגוף גורם לה לנטות לחומר, וצריך לרומם אותה מעל לטבע החומרי, כדי שיהיה לה קשר וחיבור אל הקב"ה. חיבור זה נעשה על ידי המצוות. המצוות ניתנו ע"י בורא העולם, והן מתאימות לצד הרוחני של האדם. בקיום המצוות, שהן הגזירות האלוהיות, האדם מתחבר עם הרוחני, ומתעלה מעל עולם הטבע ומדבק בה' יתברך.

זוהי כוונת חז"ל כשאמרו: וכי מה איכפת לקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, בין אוכל טהרות ובין אוכל טמאות. רצונם לומר, כי אין חפץ לקב"ה בשחיתות מצד עצם השחיתות מפני שהיא דבר טוב, כי מה איכפת לו בשחיתות עצמה, מאחר שהשחיתות היא נטילת חיי בעל חיים, הרי שאין הבדל אם חיי נטילים מן הצואר או מן העורף. אלא לא ניתנו המצוות אלא בשביל לצרף בהן את הבריות, כדי שיהיו מעשי בני האדם נעשים בהתאם לרצון האלוהי. כאשר מעשה נעשה לפי הרצון האלוהי הוא חיבור - צירוף - הנפש האנושית, וזיכוכה ודיבוקה ברוחני האלוהי, וזוהי דבקות האדם בהשם יתברך. זוהי כוונת חז"ל באמרו: אמרת אלוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו. ואמרו במדרש, למה? שיהא מגן עליך. כלומר, כאשר האדם הוא דבק בקב"ה ורוחו מהגשמי, אז הוא נמצא כביכול במחיצתו של הקב"ה, והקב"ה מגן וסוכך עליו.

ביאורים

האדם מורכב מגוף ונשמה. גופו של האדם טבעי ובנוי על פי חוקי הטבע, ואילו הנשמה היא אלוהית. את הגוף אנו רואים ומרגישים בחושים, ואילו את הנשמה לא. למרות זאת, מה שמעצב את האדם באמת היא הנשמה האלוהית הטמונה בו. היא זאת שמייחדת אותו ומבדילה אותו משאר הבריאה: "ויפח באפיו נשמת חיים" [בראשית ב, ז], בעוד לשאר בעלי החיים אין נשמה. הנשמה האלוהית חבויה באדם, ותפקידו הוא להוציא אותה מה'קוץ' אל ה'פועל' באמצעות קיום המצוות. כיצד?

ניקח לדוגמה גרעין של עץ. כל תכונותיו של העץ מצויות בצורה חבויה בתכונותיו הגנטיות של הגרעין, אך כל זמן שהגרעין אינו מקבל את הטיפול הראוי - זריעה באדמה, השקיה וכדומה, הן אינן מתגלות. לאחר שמטפלים בגרעין, משקיעים בו ודואגים לצרכיו, הוא מתפתח וגדל. רק אז יתפתח הגרעין ויצמח להיות עץ כפי שיועד.

בדומה לכך גם הנפש האלוהית של האדם. הקב"ה גילה לנו שאת נשמתנו האלוהית ניתן לגדל רק באמצעות מצוות. אלה הפעולות המתאימות לנפש האלוהית. כאשר מקיים האדם את מעשה המצוות נפשו האלוהית יוצאת מה'קוץ' (מהנסתר) אל ה'פועל' (אל הגלוי), וזוהי שלמותה האמתית. אך בשונה מהגרעין והעץ בהם הפוטנציאל והמימוש הם טבעיים, בנשמה אנו עוסקים בפוטנציאל רוחני עליון, אלוהי.

על אף העובדה שהנפש האלוהית היא רוחנית ולא חומרית, שלמותה האמתית תתגלה דווקא באמצעות עשיית מצוות בעולם החומרי, אותו ניתן לתפוס בחמשת החושים. כך רצה הקב"ה, שהעולם הרוחני העליון יתגלה דווקא בעולם הגשמי: "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים" [מדרש תנחומא פרשת נשא טז].

הרחבות

• איך המצוות מביאות לשלמות?

והוא בשלמות פאָשר מוציא העליון והפרות. האילן בשלמותו מורכב מצמיחת עלים ופירות. בדומה לכך, שלמותה של הנפש מתבצעת על ידי הצמחתה בקיום מצוות. הרמח"ל מסביר שמצוות העשה הן סדרים והלאווין הם גבולות שה' יתברך חקק בעולם להקנות לנפש את שלמותה: "ואולם מעומק עצת חכמתו יתברך היה לסדר (שמתוך עניני החומר האדם יתעלה בצדו הרוחני) כי שם יתברך שמו גבולות וסדרים לאדם בתשמיש שישתמש מהעולם ובריותיו, ובכוונה שיתכוון בהם (שעל ידי כוונה נכונה ומעשים נכונים העניינים הגופנים יביאו לשלמות. בקיומם באופן מדויק בין לתועלת ובין לחסרון). אך הסדרים והגבולות האלה, הנה הם כלל המצוות העשין והלאווין (המביאות אל) מדרגות המעלה האמתית... והנה שרש כל ענין העבודה הוא, היות האדם פונה תמיד לבוראו. והוא שידע ויבין שהוא לא נברא אלא להיות מתדבק בבוראו... ויהיה מנהיג את כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנו" [דרך ה' חלק א, פרק ג, ד-ו].

בפרק ד המהר"ל הסביר שמצוות לא תעשה נועדו לשמור על סדר המציאות ולכן הן מקבילות לעולם שתחת השמש, ואילו מצוות עשה מקבילות לאדם והן המקנות לו שלמות מעבר למדרגתו היסודית. המושגים המוזכרים אצל המהר"ל אינם זהים למושגים המוזכרים אצל הרמח"ל. מושג ה'סדר' במהר"ל מבטא את העמידה על המקום הנכון, והוא מושג ה'גבול' של הרמח"ל, ואילו מושג ה'סדר' אצל הרמח"ל פירושו דרך של עליה והתקדמות.

שאלות לדין

'כי האדם עץ השדה'. אילו תכונות נוספות משותפות קיימות בין האילן לאדם? למה האילן יתקלקל אם הוא לא יצמיח את ענפיו ואת פירותיו?

וידע עוד, כי הגרעין אָשר נזרע באדמה, הוא מוציא אילן ופרות ועליו והענפים. והעליו והפרות הם בצורה מיוחדת, שראוי אל הגרעין מצד טבעו המיוחד לו. ואל תאמר שאם היה מוציא הענפים והעליו בצורה אחרת שהיה זה רע. רק כי כך גזר הטבע של הגרעין, ובצורה זאת, התאר הזה, יוצא הגרעין הזה אל הפעל הגמור, והוא בשלמות פאָשר מוציא העליו והפרות*, כפי מה שראוי אל טבע הגרעין. וכמו כן עצמו הנפש, שהיא מלמעלה, היא זכה וטהורה ונתנה בגוף האדם למטה. וצריך שיוציא אותה אל הפעל, כמו שהגרעין יוצא אל הפעל, מן האדמה, שזרע בו. והיא יוצאת אל הפעל כפי מה שראוי לנפש, וכאשר יצאה הנפש אל הפעל היא בשלמות. ומצד השלמות שלה היא דבקה למעלה עם ה', כמו שהיא באה מלמעלה. רק כי זהו ההפך, כי האילן, הוצאת תאר הענפים והעליו וצורת הפרות הכל הוא טבעי, אבל האדם, הכל מצד הנפש, כי אין מעלתו האחרונה טבעית, כלל, רק יש לאדם נפש אלוהית מיוחדת. וכפי נפשו האלוהית נתן לו גם כן מצוות מיוחדות, אָשר ראויים לו. ולכך נתן השם יתברך התורה, והיא בלתי טבעית, ועל ידה יצא אדם לפעל השלמות, כמו שיצא האילן לפעל השלמות. והוא אָשר רמז הכתוב (דברים כ, ט): כי האדם עץ השדה, כמו שנתבאר במקום אחר. וכמו שבאילן הוצאת הענפים והפרות שלו לצורך את טבעו, פאָשר ראוי, ואם לא היה מוציא הענפים והעליו וצורת הפרו בודאי היה מקלקל, פאָשר ראינו שאינו מוציא שלמות שלו אל הפעל. כך הוא דבר זה, אם לא היה מוציא פעלת המצוות אל הפעל, היה נשאר בכח מטבע בחמו? ודבר זה קלקול אליו, פאָשר נפשו מלמעלה, והיא מטבע בגוף. אם כן, הנפש היא נשאר בכח, וצריך שתצא נפשו אל הפעל מן החקרית, ואין זה רק על ידי מצוות אלוהיות, כמו שיצא לפעל זרע הנטוע בארץ. ודבר זה צרוף נפשו פאָשר יוצאת לפעל.

עוד עליך לדעת, גרעין שנזרע באדמה מצמיח מתוכו אילן בעל ענפים, עלים ופירות. הענפים, העלים והפירות צומחים בצורה מיוחדת, בהתאם לזרע שנזרע באדמה. אין לומר שזה דבר שלילי שיצמחו העלים והפירות בצורה אחרת, אלא שהענפים העלים והפירות הם בצורה זו מפני שדבר זה מונח בטבע הגרעין, ומטבע הגרעין נגזרים גם תארי הענפים, העלים והפירות. כאשר יוצאים הענפים, העלים והפירות אל המציאות, יוצא הגרעין מהכח אל הפועל באופן מלא ואז הוא בשלימותו. כך היא גם נשמת האדם. הנשמה היא זכה וטהורה, יורדת מלמעלה וניטעת בגוף האדם. האדם צריך להוציא אותה מהכח אל הפועל, כמו הגרעין הניטע באדמה ויוצא מהכח אל הפועל. כאשר הנשמה יוצאת אל הפועל היא בשלימות, וכאשר היא בשלימות היא דבקה בקב"ה. אולם יש הבדל בין הזרע לבין הנשמה, הזרע מוציא את שלימותו אל הפועל באופן טבעי, ואילו הנשמה צריכה לצאת אל הפועל 'בעניינים רוחניים'. מצוות התורה מתואמות ומתאימות לנפשו הרוחנית אלוהית של האדם, באמצעותן הוא מוציא אל פועל את השלימות. התורה היא בלתי טבעית ועל ידה יוצא האדם אל שלימותו, כמו האילן שהוא שלימות הזרע. ענין זה רמזה התורה באמרה: כי האדם עץ השדה, כמו שהתבאר ענין זה במקומות אחרים. כאשר אין האילן מוציא ענפים, עלים ופירות, כפי שהיה ראוי שיצא, הרי אילן זה הוא פגום, ונשארים בורע כוחות שלא יצאו אל הפועל. כך גם האדם, אם לא יוציא כוחותיו אל הפועל הוא נשאר עם כוחות שהם בכח, כוחות שנמצאים שקועים בעולם החומר, ודבר זה הוא פגם באדם, כאשר יש לו כוחות שיכולים להיות רוחניים והם חומרניים. רק באמצעות המצוות האלוהיות יכול האדם לצאת מתחום החומרי אל הרוחני, ויצאה זו היא הצירוף שעליו דברו חז"ל.

[אין מעלתו האחרונה טבעית - מטרת האדם אינה העולם החומרי אלא שכל נצחי לנשמתו.]

נפש האדם יוצאת אל הפועל ע"י המצוות, כמו שהאילן ממלא את יעודו בהוצאת פירותיו

ביאורים

ראינו שמטרת המצוות היא ההוצאה מהכוח אל הפועל של הנפש האלוהית החבויה באדם, ורק על ידי קיומן מגיעה הנפש האלוהית אל שלמותה.

לאור הבנה זו ניתן להעמיק קצת יותר בגודל מעלת קיום המצוות. כאשר מקיים האדם מצוות הוא זוכה לחיות בצורה שלימה יותר, בה יוצאת נפשו האלוהית מה'כוח' אל הפועל'. כאשר האדם חי בצורה כזו, הוא זוכה להיות במדרגה אלוהית יותר, וממילא זוכה להידיבך בה' יתברך.

דבקות זו, המושגת על ידי קיום המצוות, היא גם עיקר השכר על קיום המצוות. עיקר השכר על המצוות אינו חיצוני למעשה שאנחנו עושים, מעין צ'ופר לעידוד וחיוק על המעשה שעשינו. עיקר השכר הוא עצם הזכות לחיות את החיים בצורה שלימה ומתוקנת, ולגלות בכך את הנשמה האלוהית החבויה בתוכנו.

לאחר שהבנו שהמצוות מגלות את הנשמה, מתבארת ההקבלה הקיימת בין מספר איבריו של האדם למספרן של המצוות וימות השנה - רמ"ח מצוות עשה כנגד רמ"ח איברים, ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה ימים בשנה: שלמות האדם במישור הגופני היא רק כאשר רמ"ח אבריו שלמים ומתפקדים כראוי, וכן כאשר הוא חי במסגרת חיים שמתאימה לו - מעגל השנה הבנוי משס"ה ימים. בדומה לכך, רק כאשר האדם מקיים את כל המצוות נשמטו מתגלה ומתפקדת כראוי, ורק כאשר הוא שומר על כל מצוות לא תעשה הוא מקיים מסגרת חיים שמתאימה לנשמתו ומאפשרת לה לצאת אל הפועל.

הרחבות

• המצוות - ממקנות שלמות בפועל ומביאות גאולה

על ידי המצוות יוצא אל הפועל השלמות... עד שקונה האדם המעלה העליונה. הרב קוק מבאר שהמצוות מקנות שלמות לאדם בהיותן מקוימות באמונה לשם שמים. יתר על כן, לא לאדם בלבד כי אם גם לאומה בכללה נקנית שלמות בעזרת המצוות ובכך האומה מביאה את הגאולה: "אור גדול של חיים ושל טוב יוצא לאיש הפרטי ולאומה בכללה מהיופי והטוב שיש בגניזה בכוח סודות הטעמים של המצוות".

את הסודות של טעמי המצוות ניתן לקלוט ולהפנים בהתאם לקיומנו את המצוות. כמוכן שיש להיזהר שלא לצמצם את המצוות להבנתנו השכלית הדלה, אך מאידך צריך לזכור שיש עומק של שכל עליון הגנוז במצוות (עיין עוד בהרחבות לעיל - "ט וכ"ג שבט).

הרב קוק מוסיף לבאר שכנסת ישראל צועדת בדרכה המיוחדת בעולם. הליכתה היא בעלת אופי מיוחד של צעידה מלמעלה למטה, מהכללים אל הפרטים ומהרעיונות היותר רוחניים אל מובנם המעשי, הלוא הוא קיום המצוות כולן בפועל. בדרך זו האומה בונה את שלמות כוחותיה לעצמה ולכל העולם כולו: "זוהו רז התשובה המביאה לידי גאולה". כלומר, נשמתה האדירה של כנסת ישראל כוללת בתוכה עושר עצום של כל האידיאלים הגדולים והאמת המוחלטת כבר גנוזה בקרבה. אלא שכדי לבנות את בנין ישראל והעולם כולו מוטל עלינו לגשת לעולם המעשה ובתוכו עשיית המצוות ובכך להגשים את מה שמוטבע בנו - בנשמתנו [מעובד על פי אורות, זרעונים, מעשי יצירה].

שאלות לדין

המהר"ל מביא כאן את דברי חז"ל ביחס לשכר מצוות. מדוע התורה עצמה לא הזכירה בכלל את שכר המצוות?

'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא...' - מדוע דווקא מצוות אלו קשורות לעולם הזה ולעולם הבא?

ולקח אִמְרו וְזָכְרוּנָם לְבְרָכָה בְּכֹל מְקוֹם, כַּאֲשֶׁר הָיוּ רֹצִים לְדַבֵּר עַל שֹׁכֵר הַמְצוּוֹת, אִמְרוּ (פאה פ"א מ"א): אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא. מפני שהאדם על ידי המצוות יוצא אל הפועל השלמות, במה שהיא נפש אצלה מלמעלה - כמו שיוציא האילן לפועל השלמות שלו - עד שקונה האדם המעלה העליונה, ולהיות דבק בו יתברך. ולכן אין לך לשאל, למה על ידי מצוה הזאת האדם בשלמות בפועל? שודאי אין זה קשיא, כמו שאין עליך לשאל למה אילן זה בפועל השלמות כאשר צורתו ותארו כן, ולא היה צורתו ותארו בענין אחר, רק כי דבר זה מתחייב לפי העצם הגרעין. וכך מתחייב, לפי נפשו אשר היא אלהית מלמעלה, שהוא בעל השלמות כאשר הוא עושה מצוות אלו. והכל הוא לפי מה שנותן השכל, שיהיה האדם בפועל מצד שיש לו נפש אלהית ומה שגוזר ענינו וזהו צרוף נפשו.

ומפני כי האדם השלם ברמ"ח אברים, והעולם - שלא יצא מן הסדר, רק יעמד בסדר שלו ולא ימוש - השלם בשס"ה ימים, ובשביל כך נתן לאדם גם כן רמ"ח מצוות עשה אל השלמתו. ונתן לו שס"ה מצוות לא תעשה, שיעמד בסדר שלו, שלא יצא מן הסדר שנקרא עליו.

רמ"ח מ"ע כנגד האדם ושס"ה מל"ח כנגד ימות החמה

ע"פ האמור מובן מדוע כשחז"ל דברו על שכר המצוות הם אמרו: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. חכמים דימו את קיום המצוות לפירות, מפני שהיציאה מן הכח אל הפועל וההגעה אל השלמות אצל האדם היא כמו האילן. כמו שהאילן על ידי הפירות יוצא אל השלמות, כך הנשמה, אשר מקורה עליון, יוצאת אל השלמות על ידי המצוות וכך היא דבקה בבוראה. לכן השאלה מדוע דווקא על ידי מצוות אלו מגיע האדם אל שלמותו אינה שאלה, כמו שאין לשאול מדוע האילן מוציא ענפים, עלים ופירות, בצורה זו ולא בצורה אחרת. כשם שתואר הענפים, העלים והפרי נגזרים מהגרעין, כך המצוות נגזרות מנשמת האדם. והכל נובע מהרצון האלוקי, שרצה שכך יהיה בנוי האדם עם נשמה אלוקית, ורצה שיציאתה אל הפועל תהיה באמצעות המצוות, כל זה גזירה אלוקית. בקיום המצוות מגיע האדם אל שלמותו ודבק בבוראו ובזה הוא מגיע אל הצירוף.

האדם הינו אדם שלם על ידי רמ"ח אבריו. העולם מתפקד על פי הרצון האלוקי, ולא משנה ממנו במעגל שס"ה הימים. לכן ניתנו לבני האדם רמ"ח מצוות עשה המשלימות אותו, ושס"ה מצוות לא תעשה כדי שלא ישנה מהרצון האלוקי. וכבר בארנו דבר זה בפרק ד'.

